

Sisällys

Johdanto: Jäikö ihmisyyden ydin hyvän kehityksen jalkoihin?.....11

 Emil Salovuori ja Niina Junttila

Yhteisöjen roolin muutos eri aikakausina

Yhteisön evoluutio – ihmisen sosiaalinen muutos biologian ja kulttuurin valossa.....36

 Emma Vitikainen

Kollektiivisesta roolimistä erilliseksi yksilöminäksi – individualismin vahvistuminen mahdollisuutena ja haasteena.....56

 Frank Martela

Perheiden ja lähiympäristöjen muutos ihmisen ydintarpeen täyttymisen näkökulmasta

Miksi perheet muuttuvat?.....76

 Marjo Kurki, Marika Tammeaid ja Katri Vataja

Arjen yhteistyö heikkeni ja elossapitoyhteisöt katosivat.....96

 Timo Lampinen

Koulutusjärjestelmien muutos aiempaa yksilökeskeisemmiksi

Saarijärven Paavosta tekoälytuutoriin – suomalaisen koulun matka arvojen aallokossa.....110

 Olli-Pekka Heinonen

Peruskoulu yksilökeskeisyyden ja yhteisöllisyyden ristiaallokossa.....130

 Pia Kola-Torvinen ja Peter Johnson

Olemmeko siirtyneet yhteisestä kasvattamisesta kotien ja koulujen vastakkainasetteluun?.....145

 Nina Mellenius ja Saija Westerlund-Cook

Yhteisestä työskentelystä yksilöiden väliseen kilpailuun ja työurien sirpaloitumiseen

Yksilöllistyminen työelämässä – kulttuurin muutos ja sen seuraukset...164

 Pekka Tölli ja Annamari Heikkilä

Kun työstä katosi yhteisö – yksinäisyyden ja uupumuksen uusi aikakausi.....180

 Sirpa M. Manninen

Elintason nousun aikaansaama harha yksilökeskeisestä hyvästä elämästä

Kilpailuyhteiskunta ja eriarvoisuuden kasvu – miten yhteisöllisyys jäi talouskasvun varjoon?.....196

 Juho Saari

Hyvän tekeminen yhteisöjen voimavarana ja elämän ylläpitäjänä.....211

 Tuomo Salovuori

Kasvokkaisista kohtaamisista virtuaaliseen yhteydenpitoon ja etäyhteisöihin

Osaammeko enää olla läsnä – tuntuuko todellisuus tylsältä?.....232

 Silja Kosola ja Jenni Miettinen

Digiyhteisöt ja yksinäiset aivot – täyttääkö some yhteisöllisyyden tarpeen?.....246

 Minna Huotilainen ja Laura Sokka

Yhteisestä arvomaailmasta ja moraalikäsityksistä yksilölliseen maailmankuvaan

Mitä tapahtui, kun arvot irtaantuivat yhteisöistä?.....266

✍️ Jarmo Kokkonen ja Tapio Luoma

Merkityskato on seurausta yhteyksien katkeamisesta..... 281

✍️ Arto O. Salonen

Moraalin villi länsi – mitä tapahtuu, jos jokainen määrittelee oman oikean ja väärän?.....294

✍️ Samuel Salovuori

Yhteisestä vaivannäöstä kohti itsenäistä nopean mielihyvän tavoittelua

Sohvalle syntynyt sukupolvi – elintapojen muutos.....312

✍️ Mika Pyykkö

Ihminen, joka unohti olennaisen – hetken mielihyvän tavoittelu.....329

✍️ Atte Jääskeläinen

Yhteisesti jaetuista velvollisuuksista yksilöllisiin oikeuksiin

Yksilön oikeuksien korostuminen ja yhteisön vastuun heikkous – oikeustieteilijän näkökulma.....344

✍️ Virve Valtonen

Yksilön oikeuksien ja yhteisön edun tarvittavaa tasapainoa etsimässä.....363

✍️ Sakari Kainulainen ja Juho Saari

Miten yksilöiden ja yhteisöjen edun ajaminen voi toteutua tulevaisuudessa samanaikaisesti?.....380

✍️ Emil Salovuori ja Niina Junttila

Kirjoittajat.....404

Äärimmäisen yksilökeskeisessä elämässä ihmissuhteita on viisasta aloittaa ja ylläpitää ainoastaan hyvin maltillisesti, sillä kompromissit ja toisten huomioiminen vaativat energiaa, jota olisi järkevämpää käyttää omaan etenemiseen. Turhalta vuorovaikutukselta säästyy kätevästi, kun elämästä karsii ystävät, parisuhteet ja varsinkin omaa aikaa ja itsenäisyyttä vievät lapset. Kun ketään ei tarvitse huomioida, oma arki kevenee ja elämän tärkein projekti – sinä itse – pääsee täyteen vauhtiin.

Koulut, virastot ja muut yhteiset rakennukset ovat lähinnä nostalgisia jäänteitä ajalta, jolloin ihmiset kuvittelivat oppivansa ja työskentelevänsä yhdessä. Yhteiset tilat, opettajat ja työyhteisöt eivät tietenkään voi vastata yksilöllisiin, tarkoin biottuihin tarpeisiin, joten jokainen päättää itse, miten, missä ja milloin opiskelee tai tekee työtä – tai jättää tekemättä. Digiaikana tämä on helppoa: ketään ei tarvitse kohdata, neuvoja ei kysellä ja asioista ei neuvotella.

Yhteisiä arvoja tai tavoitteita ei tarvita, sillä jokainen määrittelee omansa. Palvelujärjestelmät voidaan purkaa, koska ne eivät kykene vastaamaan yksilöllisiin tarpeisiin ja toiveisiin. Yksilökeskeisessä elämässä kaikki toimii hämmästyttävän kitkattomasti juuri siksi, ettei kenenkään tarvitse välittää kenestäkään muusta kuin itsestään.

Johdanto: Jäikö ihmisyyden ydin hyvän kehityksen jalkoihin?

EMIL SALOVUORI JA NIINA JUNTILA

Tämän kirjan taustalla on pitkään jatkunut tunteemme siitä, että jokin suomalaisessa arjessa on liukunut väärään suuntaan. Yhä useampi kertoo olevansa yksin, kuormittunut tai kipuilevansa merkityksettömyyden kanssa, vaikka kaiken pitäisi olla hyvin – näitä kuvauksia kuulee perheissä, kouluissa, työpaikoilla ja eri asuinalueilla. Kuten edellisessä toimittamassamme kirjassa *Miksi ihminen tarvitsee toisia? Laumavietti ihmisen ydintarpeena* (2025) kirjoitimme, heikentävät yksinäisyys ja ulkopuolisuus paitsi yksilöitä ja yhteisöjä myös laajemmin koko yhteiskuntaamme. Samaan aikaan korostamme puheessa vapautta, omia valintoja ja yksilön oikeuksia. Se, mikä näyttää paperilla edistyksestä, näkyy tutkimuksissa ja ihmisten tarinoissa usein yhteyden heikkenemisenä.

Meille tämä ei ole vain kiinnostava ilmiö vaan kymmenen vuoden yhteinen työ. Niinälle tutkijana yksinäisyys on konkretisoitunut lukemattomissa kohtaamisissa lasten, nuorten ja aikuisten kanssa – tarinoissa siitä, miltä tuntuu, kun omaa poissaoloa ei kukaan huomaa. Emilin työssä kuulumattomuus ja merkityksettömyys ovat tulleet näkyviin koulujen, kuntien, järjestöjen ja työpaikkojen arjessa: rakenteissa, joissa ihmiset jäävät liian usein selviytymään yksin.

Osallistujien Suomi -ohjelma ja Lähde-verkosto ovat olleet yrityksiämme vastata tähän. Olemme pyrkinneet kokoamaan yhteen ihmisiä ja yhteisöjä, jotka haluavat vähentää yksinäisyyttä ja vahvistaa osallisuutta ei vain yksittäisin projektein vaan pitkäjänteisenä suunnanmuutoksena. Työn aikana on käynyt yhä selvemmäksi, miten syvällä yksilökeskeinen ajattelutapa on niin järjestelmissä ja kannustimissa kuin tavassa, jolla puhumme hyvinvoinnista.

Tämä kirja syntyi yhteisestä halustamme muuttaa suuntaa yksilökeskeisyydestä kohti elossapitoyhteisöjä eli ryhmiä, jotka tavoittelevat ensisijaisesti yhteistä etua ja hyvinvointia. Haluamme olla mukana siirtymässä ajattelusta, jossa painopiste on ”minun oikeuksissani”, kohti ajattelua, jossa olennaista on ”meidän yhteinen toimijuutemme”. Puhumme generatiivisesta toimijuudesta: tavasta toimia niin, että oma ja toisten toimijuus kasvavat rinnakkain eivätkä toistensa kustannuksella. Yksilön hyvä ja yhteinen hyvä eivät ole vastakkaisia, vaan ne kietoutuvat toisiinsa.

Hyvän elämän universaali perusta

Jokainen ihminen tavoittelee hyvää elämää omalla persoonallisella tavallaan. Ihminen ja hänen halukkuutensa elää hyvää elämää eivät ole juurikaan muuttuneet, mutta ymmärrys siitä, mitä hyvä elämä on tai miten sitä kannattaa tavoitella, on kokenut suuren muutoksen. Tiedemaailma on jo pitkään osannut kuvata, mitä ihminen tarvitsee voidakseen hyvin sekä yksilön että ryhmien toimivan yhteiselon kannalta. Kyse ei ole vain muutaman tieteenalan näkemyksestä tai yhdestä vaihtoehtoisesta näkemyksestä muiden selitysten rinnalla. Yksimielisyyks on ilmeistä, kun tarkastellaan, kuinka keskeinen osa hyvinvointia on ihmisen tarve toiselle ihmiselle (ks. Junttila & Salovuori, 2025). Kuitenkin jo kauan ennen nykytieteen vakiintumista näitä ihmisyyteen, yhteiseloön, hyvinvointiin ja hyvään elämään liittyviä kysymyksiä on pohdittu eri maailman uskonnoissa, suurten filosofien julkaisuissa sekä erilaisissa muissa viisauksiperinteissä. Myös yksittäiset ihmiset ovat olleet kiinnostuneita näistä samoista kysymyksistä kautta aikojen.

Hyvä elämä on luultavasti yksi ihmiskunnan historian tutkituimmista kysymyksistä (esim. Diener ym., 1999). Myös monet ihmiset, joiden arki ei ole pelkkää selviytymistä, pohtivat omia mahdollisuuksiaan hyvään elämään. Siten meille on kertynyt valtavasti sekä tutkimukseen perustuvaa että kokemuksellista tietoa – ja jokainen tämän kirjan lukija kantaa osaltaan tätä tietoa mukanaan.

On hämmästyttävää, kuinka tämä suuri tietomäärä tuhansien vuosien ajalta näyttää korostavan toistuvasti melko samoja asioita. Sen minkä jo varhaiset suuret ajattelijat osasivat kuvata hyvinvointia tuottaviksi asioiksi, on tieteenala toisensa perään vahvistanut modernissa ajassa. Silti arkinen elämämme toteutuu usein näiden tutkimusten, viisauksien ja kokemusten vastaisesti.

Tunne siitä, ettei annettu ohjenuora toimi käytännössä omassa elämässä, altistaa sen kritiikille. Sen sijaan, että tavoittelisimme uusi hyvinvointitrendi toisensa perään hyvää elä-

mää aina uusilla tempuilla, meidän olisi ehkä syytä katsoa, millaiset näkemykset ovat kestäneet aikaa ja ovat yhteisiä eri tavalla ajattelevien ihmisten ja kulttuurien kesken. Nämä aikaa kestäneet ajatukset liittyvät hyvin paljon terveeseen epäitsekkyteen, myötätuntoiseen itsestä ulospäinsuuntautuneisuuteen sekä toimimiseen osana jotain itseä suurempaa. Kyse on ihmisenä kasvamisesta ja tämän kasvun suuntautumisesta yhteistä elämää kannatteleviin asioihin. Se luo yhteyttä, jolloin ei olekaan enää yksin ja irrallaan. (Post, 2005.)

Vastauksia hyvään elämään etsitään usein kuitenkin näiden asioiden eli yhteisöllisyyden, keskinäisen vuorovaikutuksen ja muiden auttamisen ulkopuolelta. Miksi toimimme eri tavalla, mitä tiedemaailma ja aikaa kestäneet ohjenuorat kertovat hyvinvointia ja hyvää yhteiseloja tuottavista asioista? Miksi rakennamme järjestelmiä eri periaatteisiin nojaten? Vaikka näyttää siltä, että hyvinvoinnin taustalla on melko yksinkertaisia selittäviä tekijöitä, näihin kysymyksiin vastaaminen on vaikeampaa. Yhteiskuntien monimutkaiset järjestelmät ovat rakentuneet erilaisten historiallisten kehityskulkujen seurauksena erottamaan yksilön erilliseksi ja itsenäiseksi toimijaksi. On syntynyt oletus, että yksilöiden oman hyvinvoinnin ensisijainen maksimointi tuottaa automaattisesti yhteistä hyvinvointia. Taustalla on sekä taloustieteen hyötyteoria – ajatus, että yksilöllisten preferenssien tyydyttäminen kasvattaa sosiaalista hyvinvointia (esim. Hausman & McPherson, 2006) – että uusliberaali tapa hahmottaa kansalain ennen kaikkea omaa pääomaansa optimoivana toimijana (esim. Rose, 1999; Brown, 2015). Toisin sanoen ajatellaan, että kokonaisuutena suurin määrä hyvinvointia syntyy, kun autamme parhaamme mukaan yksilöitä maksimoimaan omaa hyvinvointiaan. On siirrytty yksilökeskeiseen aikaan, jossa ihmisten katse on kääntynyt itseän yhä tiukemmin.

Herää kuitenkin kysymys siitä, miksi tämä kehitys on voimistunut juuri viime vuosikymmeninä. Sitä selittää osaltaan se, kuinka samaan aikaan ovat muuttuneet sekä arjen rakenteet että sitä ohjaavat kannustimet. Kun työ pirstaloitui, asuminen yksilöllistyi ja arjen palvelut ulkoistui, yhä harvempi asia vaati pysyvää lähiyhteisöä. Kun lisäksi digitaaliset ympäristöt ja markkinaalogiikka alkoivat palkita näkyvyyttä, nopeutta ja yksilöllisiä valintoja, yhteiset tavoitteet ja velvollisuudet tuntuivat helposti rajoitteilta. Yksilökeskeisyys ei levinnyt vain asenteina, vaan uusi arki teki siitä monessa tilanteessa järkevän, helpomman, mukavamman ja palkitsevan tavan toimia.

Yksilökeskeisyys voi tarkoittaa ihmisille hieman eri asioita, ja sanaa käytetäänkin arkikielessä monien eri merkitysten yhteydessä. Joillekin se tarkoittaa itsekkyyttä, ja toiset lähestyvät sitä individualismin ja hyvinvoinnin vahvistamisen tai oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Tässä kirjassa yksilökeskeisyydellä tarkoitetaan koko yhteiskuntaa läpäisevää muutosta siinä, miten yksilö ymmärtää itsensä, mitä kulttuuri ja yleinen arvomaailma pitää ihanteena sekä miten erilaiset järjestelmät on rakennettu. Kyse ei ole vain yksittäisen ihmisen tai organisaation ajattelutavasta, jossa yksilön etua pidetään ensisijaisena päämääränä.